

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

onderzoek die psychiaters en psychotherapeuten zouden moeten interesseren: over het impliciete en het expliciete geheugen, over vroege ervaringen en de predispositie voor latere psychopathologie, over de prefrontale cortex en het voorbewuste, over de biologie van de seksuele oriëntatie et cetera. Eén bijdrage behandelt de belangrijkste ontdekkingen van één eeuw neurowetenschappelijk onderzoek. In een andere tekst schetst hij zijn visie op de toekomst van de geneeskunde.

De stijl van het boek is nogal enthousiast en wervend. Zoals de titel van het boek laat uitschijnen wil hij vooral psychiaters en psychoanalytici overtuigen van de relevantie van het neurobiologische onderzoek voor hun vak. Bij herhaling doet hij een expliciete oproep aan de psychoanalytische wereld om de neurowetenschappen de hand te reiken. Soms klinkt hij vleierend (‘De neurowetenschappen hebben de psychoanalyse nodig om relevante onderzoeksvragen te stellen’), soms geruststellend (‘De neurowetenschappen zullen de psychoanalyse niet vervangen’) maar vaak ook dreigend (‘De psychoanalyse moet haar strikt hermeneutische visie verlaten om nog een toekomst te hebben’).

Hij onderhoudt duidelijk een ambigue relatie met de psychoanalyse. Enerzijds gedraagt hij zich als een militante criticus van haar onwetenschappelijke mentaliteit en stelt hij zich wat meewarig op ten aanzien van de huidige psychoanalyse, die hij beschrijft als een discipline in verval. Anderzijds kan hij er maar niet over zwijgen, hij blijft er halsstarrig naar refereren en blijft zich uitputten om de psychoanalytische wereld op te roepen om samen te werken met de neurowetenschappen. Het is verleidelijk om te denken dat zijn eigen geschiedenis hem in dit conflict parten speelt.

Zijn missiewerk is in elk geval niet zonder effect gebleven als we kijken naar de toenemende interesse in neuropsychoanalyse. Kritische stemmen (zoals die van Gerrit Glas, 2006) blijven evenwel waarschuwen

voor het gevaar van dergelijke integrationistische denkers. Ze klinken pluralistisch en lijken het psychische en het fysische eenzelfde gewicht toe te kennen. Bij nadere lezing blijken ze echter geworteld in een taai biologisch reductionisme dat, wanneer het wordt doorgedacht, uiteindelijk leidt tot een opgeven van de categorie van het mentale.

Wat het boek betreft: ik zou het enkel aanraden aan hen voor wie termen als ‘cyclisch AMP’ en ‘proteïne-kinase’ als muziek in de oren klinken. Aan alle anderen wil ik zijn artikel *A new intellectual framework for psychiatry* (1998) aanbevelen omdat er veel van zijn denken in wordt samengevat.

Literatuur

GLAS, G. (2006). Ambigüiteit in Eric Kandels neurowetenschappelijke fundering van de psychiatrie. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 48, 849-856.

KANDEL, E. (1998). A new intellectual framework for psychiatry. *American Journal of Psychiatry*, 155, 457-469.

Het verschil tussen een spirituele bypass en een co-evolutionaire partner

Bespreking van

Jerome S. Bernstein (2005). *Living in the Borderland — The evolution of consciousness and the challenge of healing trauma*. New York/Hove: Routledge.
ISBN 978 1 58391 756 5, 261 pp., £20,90

LILI PHILIPPE

Jerome S. Bernstein is een jungiaans psychoanalyticus die vijftientig jaar bij de Navajo-indianen werkte en al even lang een praktijk als zelfstandig psychotherapeut in New Mexico heeft. In *Living in the Borderland*

definieert hij vanuit een klinisch vignet zijn «Borderland». Het is «de psychische ruimte waarin het hyperontwikkelde en rationele westerse ego bezig is zich opnieuw te verbinden met zijn afgespleten, natuurlijke wortels». Mensen die in dit proces zitten, noemt hij Borderlanders. Zij voelen *persoonlijk* de afsplitsing van de mens van de natuur. Daarboven *moeten* Borderlanders deze splitsing doorleven. Ze hebben geen keuze. Het is een intuïtief gebeuren, dat vaak ook door henzelf als irrationeel ervaren wordt.

Als jungiaans analyticus vindt Bernstein hier een theoretisch raamwerk voor, dankzij begrippen als «fenomenen van het collectieve onderbewustzijn», «archetypische boodschappen» en «transcendente functie». Zo diagnosticeert hij Borderland-ervaringen als «objectieve, persoonlijke, niet-rationele fenomenen die in het natuurlijke universum voorkomen, en die transpersoonlijk zijn en een gevoel van heiligheid geven».

In het eerste deel presenteert de schrijver een cultuurhistorisch model om deze fenomenen een achtergrond te verschaffen.

Vertrekkend vanuit *Genesis*, volgt hij de ontwikkeling van het westerse ego van een spiritueel, intuïtief wezen tot een wezen met een nieuw, (zelf)reflectief bewustzijn, gebaseerd op logica en het logosprincipe. Een ego in dienst van God wordt een ego in dienst van zichzelf. De actuele mens die de natuur wil domineren, zorgt voor een onvermijdelijke splitsing van mens en natuur. De mens is gegaan van natuur naar psyché, van gewaardwording naar bewustzijn, van spiritualiteit naar intellectualisme, van weten naar begrijpen, van «participation mystique» naar «self-reflectivity».

Wat zou er gebeuren, vraagt Bernstein zich af, als *rede* en *natuur* samengebracht worden? In de volgende hoofdstukken toont hij hoe het westerse ego zich hier heftig tegen verzet uit angst voor een verandering van zijn zelf-definitie. Volgens de schrijver manifesteert dit zich onder andere door de afschuif van de westerse mens voor het irrationele, transrationele en onbewuste. Deze starre houding van het westerse ego en de

negatieve gevolgen van de overspecialisatie van zijn ego-mogelijkheden vormen de grootste bedreiging voor de overleving van onze soort.

Zo belanden we in de chaostheorie en de complexiteitsleer. Volgens de chaostheorie leert een systeem zichzelf reguleren door positieve feedback: een organisme wordt een partner in het eigen evolutionaire proces. We spreken hier over een co-evolutie van het westerse egoconstruct met de natuur en vice versa. Op de drempel van de chaos zijn er mogelijkheden tot overleven door zich over te geven aan de creatieve heroderende functie die vanuit het systeem komt. Bernstein verwijst hier naar de «transcendente functie» van Jung en «the secrets of the Old One» van Einstein. Ik denk aan Bion. Zo wordt deel 1 afgesloten met een oproep om te geloven in een psychologie van het vertrouwen in een zelfregulerend principe in naam van het voortbestaan van het leven of zelfs van het zelf-reflectieve, bewuste leven. Het paradoxale van een reconnectie met de natuur om de afstand tussen mens en natuur te kunnen behouden.

Voor de clinicus is het interessantste gedeelte van het boek zeker deel 2, en met name hoofdstuk 10 waarin de schrijvers bevoegenheid als therapeut de lezer meesleept naar zijn eigen vragen en eeuwige twijfels over onder andere de innerlijke wereld van traumapatiënten, de moeilijke definitie van psychische heling en de bekende meningsverschillen over persoonlijkheidsstructuren. Bernstein gaat op een zorgvuldige, intelligente manier met deze kwesties om, en de vragen en kritische gedachten die tijdens het lezen van dit controversiële boek bij mij opkwamen, werden gaandeweg door de schrijver bevredigend beantwoord.

In hoofdstuk 11 gaat Bernstein in op de verwarring die er volgens hem vaak optreedt als therapeuten met een Borderlander geconfronteerd worden. Volgens de schrijver worden Borderlanders vaak verkeerd gediagnosticeerd als personen met een borderline-persoonlijkheidsstoornis. Dit is

des te schrijnender omdat de kenmerken van Borderlanders niet alleen niet pathologisch zijn, maar ook omdat de belangrijkste hulp die zij nodig hebben in de eerste plaats bestaat uit *erkenning* van hun ervaringen. Door hun deze niet te geven, worden ze opnieuw aan een traumatische beleving blootgesteld.

In deel 3 tracht Bernstein de traditionele helingsmethoden van de Navajo's een plaats te geven in de westerse praktijk en vice versa: intuïtie, mysterie, natuur samenbrengen met klinische ervaring en theorie in een nieuw soort «klinische container». Er is plaats voor de methoden van de medicijnman en zijn helingsceremonieën, maar ook voor begrippen als «overdracht» en «psychische energie». Het intuïtieve weten wordt benadrukt en ook het integreren van symbolische inhouden in geest én lichaam. Vooral in zijn werk met traumapatiënten heeft de schrijver zijn eigen evenwicht gevonden. Het gaat dan over begrippen als «wetende, erkennende getuige van de belevingswereld van de patiënt»; «evenwicht en schoonheid van het herkomstverhaal van de patiënt»; «duisteren naar, en integreren van, het lichaam»; een «participation mystique» met goede «ego-afgrenzingen». Het therapeutische proces is bij de Navajo-indianen in de eerste plaats gebaseerd op intuïtie en gevoel; daarenboven is de patiënt tegelijkertijd getuige en ontvanger van het transformatieve proces van de ceremonie. Bernstein vergelijkt vele aspecten hiervan met de jungiaanse benadering op een, voor een niet-ingewijde, aannemelijke wijze. Ook het begrip «synchroniciteit» dat door Jung werd beschouwd als een «a-causaal verbindend principe» met een «betekenisvolle toevalligheid» wordt op die manier geïntegreerd in de theorie over de transrationele realiteit. En dan is er nog Bernsteins kijk op voorspelende dromen of op lichaamsintuïtie als een bron van geest-lichaamcommunicatie. De auteur eindigt met zijn idee over auto-immuunziekten (beschouwd als een *environmental-illness-complex*) en verbindt dat met het nieuwe evolutionaire bewustzijn van de

Borderlander. Volgens hem kan zijn nieuwe behandelingsmodel zowel aan deze patiënten (chronische vermoeidheid, allergieën) als aan traumapatiënten een positieve bijdrage leveren.

Dit boek is duidelijk gestoeld op de rijke ervaring van een therapeut die de kunst beheerst om open te staan voor al wat geen rationele betekenis heeft. Het eerlijke en authentieke van deze benaderingswijze in combinatie met een aangename, meeslepende vertelstijl en het doorwrochte van de theoretische bevindingen nodigten mij elke keer weer uit om dit gedachtegoed verder te exploreren.

Rainer Maria Rilke, dichter bij Lou Andreas- Salomé

Bespreking van

Edward Snow & Michael Winkler (2006).
Rainer Maria Rilke and Lou Andreas-Salomé — The correspondence. New York / Londen: W.W. Norton & Company.
ISBN 978 0 393 04976 3, 411 pp., £16,99

GUY VERBRUGGEN

*Doof uit mijn ogenlicht: ik zie je toch
werp mij de oren dicht: ik kan je horen
en zonder voeten nader ik je nog,
bezweer je zonder lippen als tevoren.
Breek beide armen mij: ik hou je vast
met heel mijn hart als met mijn hand,
sluit mij het hart: tel van mijn hoofd
de slagen
en zet je heel mijn hoofd in brand,
dan zal ik op mijn bloed je verder dragen.*

(Uit Leppmann 1990, p. 91)

Met zulke liefdesgedichten beschrijft en bejubelt de eenentwintigjarige Rilke zijn prille liefde voor de zesendertigjarige gene-